

Elf jaar nestkastonderzoek in TWENTE

Door W. de Boer

In de tweede helft van maart 1952 heeft de natuurbeschermingswacht „Hengelo” haar eerste nestkastjes geplaatst. De kastjes zijn elk jaar regelmatig gecontroleerd, terwijl het aantal in de loop der jaren werd opgevoerd. Hieronder volgen enkele ervaringen, welke in deze 11 jaar zijn opgedaan en enkele overzichten.

Aantallen en soorten nestkasten

Jaar	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962
Mezenkast (vlieggat 29 mm)	—	39	47	47	52	52	53	53	58	57	48
Mezenkast (vlieggat 30 mm)	—	5	5	5	5	5	5	5	4	3	5
Mezenkast (vlieggat 32 mm)	26	25	24	24	24	24	24	24	24	24	24
Spreeuwenkast	9	4	4	4	4	4	4	4	5	6	4
Half open kast	—	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
Spleetkast	—	—	—	—	—	—	—	—	2	3	3
Spechtenkast	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2
Totaal	35	77	84	84	89	89	90	90	97	99	90

Alle kasten zijn van hout en, op enkele details na, vervaardigd volgens de richtlijnen van de toenmalige „Mededeling No. 17” van de Plantenziektkundige Dienst te Wageningen.

De eerste mezenkasten hadden een vlieggat van 32 mm, de latere van 29 mm. De grotere kasten met vlieggat 46 mm worden uitsluitend door *spreeuwen* bewoond. Vijf hiervan zijn in 1953 voorzien van een kleiner vlieggat van 30 mm, waarna hierin *kool-* en *pimpelmezen* gingen broeden. In 1960 is het gat in een van deze kasten weer vergroot door spechten en in 1961 nogmaals in een andere. Meteen legden de *spreeuwen* er toen weer beslag op.

De halfopen kastjes zijn bestemd voor *grijze vliegenvangers* en deze broeden er ook in nu en dan. De *gekraagde roodstaart* maakt ook gebruik van dit kasttype.

De in 1960 opgehangen spleetkasten waren bestemd voor *boomkruipers*. Deze hebben er echter tot nu toe niet in gebroed. De oorspronkelijke spleet van 120 × 22 mm werd begin 1962 gewijzigd in een gerekte druppelvorm met een grootste breedte van 20 mm.

Bewoners in 1961: *pimpelmees*, *ringmus* en *bonte vliegenvanger*.

In 1962: *pimpelmees* — 2 × *koolmees*.

In 1960 werd een mezenkastje dusdanig toegetakeld door een *grote bonte specht*, dat het alleen nog waarde had als curiositeit voor een museum. Op deze plaats en op nog een andere hebben we in 1961 twee speciale spechtenkasten opgehangen uit zeer zwaar hout. Om te voorkomen, dat ze meteen door *spreeuwen* in beslag zouden worden genomen, kreeg het vlieggat slechts een diameter van 20 mm, zodat er geen enkele vogel door kan. De hakgrage spechten werden zo uitgenodigd de woning zelf te ontsluiten. Vorig jaar en ook dit jaar nog zonder resultaat, maar wij wachten af.

De eerste kastjes werden in 1952 geplaatst in de buurtschap Oele bij Hengelo (O.). In 1953 werden ook 22 geplaatst op het landgoed „Het Stroot” in Tweekelo. In de herfst van 1959 werden ruim 20 kastjes uit Oele overgebracht naar een afgesloten bosterrein „Hof Boekelo”.

Normale bewoners van de nestkasten

Hieronder volgen enkele opmerkingen over de vogelsoorten, welke de kastjes bewonen. In een totaaloverzicht zijn enkele gegevens ter vergelijking verzameld.

Koolmees

Deze soort legt beslag op het grootste aantal kastjes en de bezetting is vrij constant, zoals uit het totaaloverzicht blijkt. Ongeveer de helft begint aan een tweede broedsel, doch slechts enkele brengen het hierbij tot uitgevlogen jongen. Een belangrijke oorzaak hiervan is het zich ontwikkelende ongedierte (vogelvlooien) na ca. 1 juli, waardoor het roedsel of zelfs de jongen in de steek worden gelaten.

Spreeuw

De bezetting van de spreeuwenkasten is steeds 100%. Het ene jaar begint geen enkele *spreeuw* aan een tweede broedsel, een volgend jaar broeden ze bijna allemaal twee keer. In 1961 had een spreeuwenpaar de jongen vlijtig gevoerd met kersen, gezien de vele pitten in het kastje. Blijkbaar konden de jongen deze kost echter niet verdragen, want er waren geen overlevenden.

Ringmus

In de eerste jaren was er een zeer bescheiden bezetting van *ringmussen*. Vanaf 1955 nam deze echter in een dusdanig tempo toe, dat ingrijpen noodzakelijk was om de insekteneters een betere kans te geven boven deze hoofdzakelijk zaadeters. In het begin bewoonden de *ringmussen* in Oele de kastjes in de nabijheid van huizen en boerderijen. Later verspreidden ze zich echter snel over het gehele gebied. Ten einde de controle beter in de hand te hebben, had de vorengenoemde overplaatsing van kastjes naar „Hof Boekelo” plaats. „Het Stroot” en „Hof Boekelo” zijn uitgesproken bosterreinen en hier zijn tot op heden nog geen *ringmussen* in de kasten aangetroffen. Een uitzondering vormen de kastjes rondom een huis, welke er reeds verscheidene jaren hangen zonder voldoende controle. In deze kastjes trachten steeds weer *ringmussen* te broeden. In het totaaloverzicht is de *ringmus* opgenomen tot en met 1956. Daarna zijn steeds zoveel mogelijk nesten en eieren verwijderd. Een enkele glipte door de mazen van het controlenet en wist het tot jongen te brengen. Deze werden dan verder met rust gelaten en konden uitvliegen. Onderstaand een overzichtje van deze *nussenaffaire* na 1956.

De broeddrijf van de *ringmussen* was soms zo sterk, dat ze mezen en *bonte vliegenvangers* verjoegen en hun nest op de broedsels bouwden. Eenmaal zagen ze zelfs kans een *koolmees* te verjagen van zijn ca. 7 dagen oude 8 jongen en bouwden hun nest op deze jongen.

In het voorjaar 1962 zijn we begonnen met 9 kastjes te wijzigen in de hoop te komen tot een „mussen vrije” nestkast. Zodoende is het totaal

aantal kastjes in 1962 9 minder dan in 1961. Aangezien deze proeven meerdere jaren in beslag zullen nemen, blijven ze in dit artikel verder buiten beschouwing.

Jaar	Ringmus na 1956					
	1957	1958	1959	1960	1961	1962
Aantal kasten	8	18	22	32	31	15
Verwijderde nesten	8	24	36	69	83	52
Verwijderde eieren	0	24	66	84	209	102
Aantal broedsels	4	11	6	2	0	0
Aantal eieren	20	52	27	11	0	0
Aantal uitgevlogen jongen	8	50	23	9	0	0

Bonte vliegenvanger

Uit het totaal overzicht blijkt, dat de *bonte vliegenvanger* een vrij constant aantal kastjes bezet, uitgezonderd in 1962, toen de bezetting slecht was. Eenmaal broedde deze soort tweemaal achter elkaar in hetzelfde kastje. Of het hier een tweede broedsel betrof, of het late broedsel van een ander exemplaar, was niet vast te stellen. Nu en dan komt het voor, dat na het vroege uitvliegen van mezen, een *bonte vliegenvanger* in het kastje nog een broedsel verzorgt en daartoe zijn nest op het oude mezenest bouwt. In een vroeg voorjaar hebben sommige mezen half april al eieren, terwijl de bij ons broedende *bonte vliegenvangers* soms nog na half mei arriveren.

Pimpelmees

Deze soort bezet ongeveer hetzelfde aantal kastjes als de *bonte vliegenvanger*, maar dit kan het ene jaar sterk verschillen bij het andere. Vooral in 1961 was er een slechte pimpelbezetting.

Boomklever

Er worden steeds enkele mezenkasten door *boomklevers* bezet, waarvan zelfs met vlieggat 29 mm. Het is grappig te zien, hoe er op onverwachte plaatsen in en buiten tegen het kastje wordt gemetseld met een leemachtige substantie. Opvallend is, dat elk geboren jong tot op heden is uitgevlogen.

Grauwe vliegenvanger

Van de in totaal 4 half open kastjes zijn er in de regel slechts 1 of 2 bezet door de *grauwe vliegenvanger*, terwijl de rest leeg blijft.

Glanskopmees

Deze soort heeft in totaal 4 maal een kastje als broedplaats gekozen.

Gekraagde roodstaart

De half open kastjes schijnen nu en dan ook aantrekkelijk te zijn voor de *gekraagde roodstaart*. In totaal broedden ze hierin 3 maal. We hebben deze soort tot heden niet in de normale mezenkasten aangetroffen.

KOOLMEES

Foto Th. Mulder

Zwarte mees

Deze heeft in 1954 in één kastje gebroed en in een ander het legsel in de steek gelaten. Ofschoon de *zwarte mees* op „Het Stroot” vrij algemeen voorkomt, schijnt hij of minder geïnteresseerd te zijn, of zich bij de verovering van de kasten niet staande te kunnen houden tegenover de grotere *koolmees* en de fellere *pimpel* en de *bonte vliegenvanger*.

Verovering van de nestkastjes in het voorjaar

De belangstelling voor de kastjes is dusdanig groot, dat hierom in het voorjaar hevig wordt gevochten. Tijdens de controles, maar vooral bij

het schoonmaken na het broedseizoen, komen verrassende dingen aan het licht. Door de kastinhoud van boven naar beneden te onderzoeken, is na te gaan, welke drama's zich hierin over een tijdvak van enkele maanden hebben afgespeeld. Deze strijd heeft alleen betrekking op de mezenkasten en heeft plaats tussen *koolmezen* onderling, of tussen *mezen*, *bonte vliegenvangers* en *ringmussen*. Dan overwint de één, dan de ander, maar vaak is er in het geheel geen overwinnaar en er vallen nogal eens slachtoffers. Hieronder volgen enkele bij schoonmaak gevonden kastinhouden, van boven naar beneden.

- a) Nest *koolmees*, waarin werd gebroed; nest *bonte vliegenvanger*; dode *koolmees* op nest met twee eieren.
- b) Drie nesten van *bonte vliegenvangers* op elkaar. Geen van de vechtersbazen is tot eierleggen gekomen.
- c) Juist onder het vlieggat het nest van een *bonte vliegenvanger*, waarin werd gebroed; nest *koolmees* met 3 eieren; nest *bonte vliegenvanger* met dode *bonte vliegenvanger*; nest *koolmees*.

Gemengde legfels

Vijfmaal werd geconstateerd, dat een *koolmees* en een *pimpel* in hetzelfde nest eieren legden. In vier van deze gevallen ging de *koolmees* broeden en de jongen verzorgen, in één geval deed de *pimpel* dit. In vier van de vijf zijn de jongen uitgevlogen, n.l. 8 *koolmezen* met 1 *pimpel*, 6 *koolmezen* met 2 *pimpels*, 7 *koolmezen* met 3 *pimpels* en 8 *pimpels* met 1 *koolmees*.

Driemaal hebben *koolmees* en *ringmus* in hetzelfde nest eieren gelegd, zonder verder succes. Dit is niet te verwonderen, gezien de verschillen in levens- en voedingsgewoonten van beide soorten. Het nest was ook een „kruising” van mezenest en mussenest. Het miste de gebruikelijke kap van het mussenest, maar bevatte wel het levende groen (blad van lijsterbes) dat de mussen er steeds in verwerken.

Vreemde bewoners

Na de broedtijd hebben hoornaars viermaal geprobeerd hun nest te maken in een kastje. Driemaal werden ze hierbij verstoord. Eenmaal is het goed gelukt en werd het betrokken mezenkastje volgebouwd met raat, voorzover er ruimte was boven het oude nest.

Eenmaal heeft na de broedtijd een behangersbijtje zijn nest gemaakt in de hoek van een mezenkast, naast het oude nest van een *bonte vliegenvanger*.

Eenmaal rolde er een muis uit na het wegnemen van de bodem en tweemaal troffen we in augustus een slapende vleermuis in een mezenkast aan.

- *Het adres van de schrijver luidt: W. de Boer, Waarbekenweg 70, Hengelo (Ov.)*

TOTAAL OVERZICHT 1952 tot en met 1962

Jaar	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962
Totaal aantal nestkastjes	35	77	84	84	89	89	90	90	97	99	90

Koolmees

Aantal kastjes	14	25	47	44	37	47	37	57	45	53	54
„ broedsels	21	34	77	68	58	53	46	68	64	71	69
„ eieren	157	264	648	587	477	434	393	563	522	551	485
„ uitgevlogen jongen	129	222	565	532	416	396	365	498	424	498	444

Spreeuw

Aantal kastjes	9	4	4	4	4	4	4	4	5	6	4
„ broedsel	9	4	7	7	6	8	4	4	5	8	6
„ eieren	40	20	35	37	25	36	20	23	24	39	23
„ uitgevlogen jongen	31	19	26	30	23	28	20	23	22	26	17

Ringmus

Aantal kastjes	1	2	1	3	5	—	—	—	—	—	—
„ broedsels	2	2	2	4	6	—	—	—	—	—	—
„ eieren	8	10	12	26	32	—	—	—	—	—	—
„ uitgevlogen jongen	4	6	7	16	31	—	—	—	—	—	—

Bonte Vliegenvanger

Aantal kastjes	4	14	6	14	17	12	15	11	15	13	7
„ broedsels	4	14	6	14	18	12	14	10	15	13	7
„ eieren	24	80	36	84	110	71	86	59	80	62	36
„ uitgevlogen jongen	20	75	31	78	96	57	76	50	62	47	28

Pimpelmees

Aantal kastjes	6	18	18	9	15	17	14	9	14	6	12
„ broedsels	6	18	22	10	17	18	13	8	14	9	12
„ eieren	62	182	225	92	170	184	132	81	148	79	106
„ uitgevlogen jongen	62	151	211	86	158	150	117	72	130	67	92

Boomklever

Aantal kastjes	—	—	2	4	4	3	3	4	2	2	5
„ broedsels	—	—	2	4	4	3	3	4	2	2	5
„ eieren	—	—	15	33	27	21	20	25	13	18	32
„ uitgevlogen jongen	—	—	15	31	26	21	19	25	9	13	31

Grauwe Vliegenvanger

Aantal kastjes	—	—	—	1	2	—	1	1	1	2	1
„ broedsels	—	—	—	1	3	—	1	1	1	3	1
„ eieren	—	—	—	4	12	—	4	4	4	13	4
„ uitgevlogen jongen	—	—	—	2	10	—	4	4	4	8	4

Glanskopmees

Aantal kastjes	1	1	—	—	1	—	—	—	1	—	—
„ broedsels	1	1	—	—	1	—	—	—	1	—	—
„ eieren	7	7	—	—	7	—	—	—	8	—	—
„ uitgevlogen jongen	7	0	—	—	7	—	—	—	7	—	—